

بررسی رابطه فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، با مهارت‌های زندگی و اجتماعی در بین دانش آموزان مدارس متوسطه استان کهگیلویه و بویراحمد

علیرضا فرخنده زاده^۱، مهدی روشنفکر^۲، علی اکبر دهقان^۳، مریم جاوید^۴

^۱ مدرس آموزش و پرورش فارس و دانشگاه های پیام نور و فرهنگیان.

^۲ عضو هیات علمی دانشگاه فرهنگیان.

^۳ کارشناس مسول مرکز تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش.

^۴ مدرس آموزش و پرورش بویر احمد.

نام نویسنده مسئول:

علیرضا فرخنده زاده

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی با مهارت‌های زندگی و اجتماعی در بین دانش آموزان مدارس متوسطه استان کهگیلویه و بویراحمد بود. این تحقیق توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان مقطع متوسطه استان (در مقاطع سه گانه) در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ می باشد. با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه تحقیق ۳۷۵ نفر و با استفاده از نمونه گیری خوشه ای انتخاب شد. برای سنجش مفاهیم اساسی پژوهش، به ترتیب پرسشنامه مهارت زندگی ساعتچی و همکاران (۱۳۸۹)، مهارت اجتماعی دانش آموزان گرشام و الیوت (۱۹۹۰) و برای سنجش فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی از پرسشنامه مشارکت دانش آموزان در فعالیت توسلی و همکاران (۱۳۹۱) استفاده شد. پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ برای پرسشنامه مهارت زندگی (۰٫۹۰)، مهارت اجتماعی (۰٫۸۱) و برای سنجش فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی از پرسشنامه مشارکت دانش آموزان در فعالیت (۰٫۸۵) محاسبه گردید و روایی آزمون نیز از روش اعتبار محتوا تایید شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق از نرم افزار SPSS21 استفاده شده است و از آزمون های ضریب همبستگی پیرسون، آزمون رگرسیون، استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داد بین فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی با مهارت‌های زندگی و اجتماعی دانش آموزان مدارس متوسطه استان کهگیلویه و بویراحمد رابطه معنادار وجود دارد.

واژگان کلیدی: فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری، ورزشی، مهارت زندگی، مهارت اجتماعی.

مقدمه

برای تبیین درستی مسیر پیموده شده در برنامه درسی و نیز تفسیر دستاوردها و نتیجه گیری برای تغییر در این مقوله، مهم در اولین گام، باید به بررسی اهداف آموزش و پرورش از بالاترین سطح پرداخت. تشریح چگونگی هدف گذاری در امر آموزش و برنامه درسی، به ما کمک می کند تا معیار دقیقی برای تدوین برنامه درسی مناسب و نیز ارزشیابی میزان موفقیت در این امر داشته باشیم. هدف گذاری، به تدوین اهداف با بهره گیری از منابع (فرد، جامعه، دانش، پژوهش ها، بیانیه ها، مصوبات قانونی، آرای مربیان و نیز نوشتن اهداف با رعایت مجموعه ای از معیارها) اشاره دارد (معافی، ۱۳۹۳). به عبارتی، مقاصد آرمانی و آموزشی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران را می توان در سه سطح بررسی کرد: مقاصد غایی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران یا مقصد آرمانی: در قالب بیانیه اعلام می شود و سیمای انسان مطلوب را با توجه به فلسفه تربیتی و سیاسی یک کشور بیان می کند (شریعتمداری، ۱۳۶۴). مقاصد غایی نظام رسمی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران: مقاصد در این مرحله همچنان وسیع، کلی و انتزاعی هستند. الگوی بیان این اهداف معمولاً شایسته محور، نتیجه محور و چند بعدی است (دیویی، ۱۳۳۹). مقاصد دوره های تحصیلی: اهدافی هستند که از برش زدن مقاصد غایی آموزش و پرورش و با توجه به ماموریت های هر دوره تحصیلی تدوین می شوند. کلیت این اهداف در مقایسه با مقاصد غایی نظام رسمی آموزش و پرورش، کمتر و تا حدی نیمه انتزاعی است (معافی و امیررون، ۱۳۹۳).

مرور هدف گذاری نظام آموزشی، توجه مخاطب را به خروجی این نظام در سایه ی آموزش و پرورش مقاومتی جلب می کند. به عبارتی آموزش و پرورش مقاومتی، آموزش و پرورش است که خروجی آن شهروندانی هستند که به تولید علم و بومی کردن دانش موجود اقدام کنند یعنی افرادی که تولید کننده ی علم، نوآور، مسئله گشا، کارآمد و آماده ی به عهده گرفتن مسئولیت های اجتماعی هستند (شریفیان، ۱۳۹۳). آموزش و پرورش مقاومتی، با بهره گیری از یافته های علوم تربیتی (به ویژه یافته ها و تجربه های علمی و بومی)، برقراری همسویی بین عناصر برنامه های درسی و برقراری تطابق و هماهنگی بین برنامه های درسی قصد، ادراک و اجرا شده عملی می شود. لذا وجود فاصله و ناهماهنگی بین این سه، عاملی است که در تحقق نیافتن هدف های آموزشی و پرورشی تاثیر بسزایی دارد (شکوهیان و پورشافعی، ۱۳۹۵).

بیان مسئله

بی تردید، سازمان های آموزشی یکی از مهم ترین، موثرترین و گسترده ترین سازمان ها می باشند که عهده دار تعلیم و تربیت رسمی افراد جامعه و هم چنین تامین کننده منابع انسانی دیگر سازمان ها می باشد. آموزشگاه و مدرسه به منزله ی رکن اساسی تعلیم و تربیت رسمی، سعی در تحقق هدف های آموزش و پرورش دارد. سازمان های آموزشی هر جامعه همانند سازمان های دیگر سعی در تحقق اهداف سازمان های خود را و در اولویت قرار دهند این موضوع زمینه ی بررسی و مطالعه اثر بخشی آموزش در مدارس را فراهم می کند (زکی و همکاران، ۱۳۸۵) در کشور پهناور ما؛ ایران، حضور قومیت ها و فرهنگ های متنوع، توجه به بومی سازی برنامه درسی را ضروری می سازد. اهداف آموزش و پرورش بر اساس اسناد بالادستی از جمله سند تحول بنیادین ترسیم و با استفاده از نظرات کارشناسان مطابق با فرهنگ عمومی جامعه، بومی سازی شود (ادری و همکاران، ۱۳۹۶). بومی سازی و بین المللی شدن یکی از مهم ترین لوازم در عصر جهانی شدن، و رویکردی مهم برای احیای تفکر مدیریت غیرمتمرکز در نظام علمی جهان است. اگرچه هر نظام آموزشی طبق آرمان ها و اهداف جامعه و با توجه به میزان اهمیتی که برای دانش ملی و دانش جهانی قائل است، راهکارها و فرصت های خاصی در ارتباط با رویکرد بومی سازی محتوای آموزشی دارد، اما نظام هایی که دور از هرگونه افراط و تفریط در این زمینه قدم برداشته اند، توانسته اند نسبت به فرصت ها و چالش های پیش رو، تصمیمات مؤثرتری داشته باشند و در بحث تولید علم و تحقق رسالت های آموزشی، اثربخش تر عمل کنند (نادری و اصفهانی، ۱۳۹۶). بنابراین پژوهش در صدد تعیین میزان اثزگذاری فعاتیتهای فرهنگی در کسب مهارتهای زندگی دانش آموزان متوسطه اول استان کهگیلویه و بویر احمد درسال تحصیلی ۹۷-۹۸ می باشد

اهمیت و ضرورت

حضور وسایل ارتباط جمعی و فناوری اطلاعات و ارتباطات در عصر کنونی ازسوی، و فعالیت های شرکت ها نیز افزایش یافته است؛ به گونه ای که امروزه هدف بسیاری از تبلیغات، به ویژه تبلیغات تلویزیونی، کودکان، نوجوانان هستند. نتیجه ی این فعالیت ها، به افزایش مطالعات و پژوهش هایی در زمینه ی چگونگی کسب مهارت های مصرفی کودکان منجر شد. با توجه به اهمیت موضوع تأثیر مصرف رسانه ای بر الگوی مصرف کودکان، نوجوانان و والدین در پژوهش حاضر با روش میدانی، تکنیک پیمایش و ابزار پژوهش پرسشنامه به دنبال این هدف اصلی هستیم که به بررسی رابطه ی میزان استفاده از برنامه های تبلیغاتی تلویزیون با الگوی مصرف در کودکان بپردازیم. جامعه ی آماری پژوهش حاضر کودکان، نوجوانان و والدین شهر بروجرد می باشد، که ۰۸۳ نفر از آنان به عنوان حجم نمونه انتخاب شده اند. یافته های پژوهش نشان

می دهد: همبستگی معکوس و با شدت ضعیفی ($r=-0/19$) بین دو متغیر استفاده از برنامه های تبلیغاتی تلویزیون و مصرف مواد غذایی با ارزش بالا وجود دارد؛ همبستگی مستقیم و با شدت متوسطی ($r=0/46$) بین دو متغیر استفاده از برنامه های تبلیغاتی تلویزیون و مصرف مواد غذایی با ارزش پایین وجود دارد؛ همبستگی مستقیم و با شدت متوسطی ($r=0/35$) بین دو متغیر استفاده از برنامه های تبلیغاتی تلویزیون و غذا در رستوران ها و فست فود فروشی ها وجود دارد؛ بین دو متغیر استفاده از برنامه های تبلیغاتی تلویزیون و میزان مصرف وسایل و لوازم تحریر همبستگی معناداری وجود ندارد. همبستگی مستقیم و با شدت متوسطی ($r=0/41$) بین دو متغیر استفاده از برنامه های تبلیغاتی تلویزیون و رفتن به مکان های تفریحی و شهرسازی وجود دارد؛ نظریه ها و مباحث پیرامون بومی سازی، سبب شده تا در برخی جوامع، حرکت جدیدی با همین عنوان در حوزه های مختلف علوم صورت بگیرد. برای مثال این موضوع چندسالی است که به طور خاص در جوامع اسلامی و نیز کشورهای آسیایی مطرح شده است. در کشور ما به باور طرفداران اثربخشی فعالیتها، مطالعات انجام شده در زمینه علوم جهانی، نقص کارکردی و نقص در مبادی اولیه و شکل دهنده علوم ارا نشان داده ست (قاسم پور و همکاران، ۱۳۹۰). همچنین مطالعات

چرایی استفاده از پیاده سازی الگوی فرهنگی در جهنت دست یابی به مهارتهای زندگی یا صلاح آنها وجه اول: هر کشوری شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و... ویژه ای دارد و مردمانش در آن محیط زیست می کنند. عدم توجه به این شرایط در هر برنامه ای، محکوم به شکست خواهد بود. مخصوصاً اینکه آموزش با مفهوم تعلیم و تربیت گره خورده و این مفهوم در هر کشور معنای متفاوتی دارد.

وجه دوم: کشور ما از دیرباز به دلیل جغرافیای خاصی که در آن قرار دارد، مورد توجه کشورهای قدرتمند بوده است. بعد از وقوع انقلاب اسلامی، به دلیل ماهیت و اهداف این انقلاب و شکست تقابل نظامی ابرقدرت ها با کشورمان، آن ها رو به تهاجم فرهنگی آوردند و امروزه آموزش صحیح و مبتنی بر اصول و مبانی قانون اساسی مهمترین ابزار جهت مقابله با این نوع از تهاجم می باشند.

وجه سوم: توجه کشور ما به مسئله دین و تأثیر آن در وجوه مختلف فرهنگی، تربیتی، اجتماعی، سیاسی و... نشان می دهد که الگوی آموزش در ایران، در ابعاد مختلف تفاوت هایی با کشورهای دیگر خواهد داشت.

هدف اصلی:

بررسی رابطه فعالیت های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی با مهارتهای زندگی واجتماعی در بین دانش آموزان مدارس متوسطه استان کهگیلویه و بویراحمد

مبانی نظری طرح پژوهشی

قرآن: قرآن وحی نامه ی اعجاز آمیز الهی است که به زبان عربی به عین الفاظ توسط فرشته وحی جبرئیل از (صلی الله علیه و آله) جانب خداوند و از لوح محفوظ بر قلب و زبان پیامبر هم اجمالاً یک باره و هم تفصیلاً، در مدت ۲۳ سال نازل شده است. چنان چه از این گفتار برمی آید میان علمای اسلام و اسلام شناسان در ریشه و معنای قرآن اختلاف وجود دارد اما آن چه که مسلم است واژه ی قرآن، علم مشخص است که به همین کتاب الهی اطلاق میشود (خرمشاهی، ۱۳۸۱). فعالیت فرهنگی: شامل مشارکت در فعالیت هایی مانند شرکت در دوره های آموزشی آموزش شهروندی، شهروند الکترونیک، تولید محصولات فرهنگی و هنری با استفاده از فن آوری های نوین، مشارکت در یادوارها، مراسم نکوداشت و پاسداشت مقام شهدا و ایثارگران و طرح راهیان نور و ... است (وحیدا و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۵). فعالیت هنری: شامل علاقه مندی به آثار فاخر هنری و میراث فرهنگی و اماکن تاریخی و شرکت در برنامه های گردشگری و تهران گردی و ایران گردی، مشارکت در خلق آثار زیبا و هنری و ارتقای معماری و مبلمان شهری و ... است (وحیدا و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۵).

فعالیت ورزشی: تحرک انسان که در نتیجه آن هزینه انرژی فراتر از سوخت و ساز در زمان استراحت است (نادری، ۱۳۷۱). ورزش در لغت به معنای کار پیاپی یا انجام کاری پیاپی به منظور تکمیل قوای جسمی روحی و بر همین مبنا، "ورزیدن" به معنی ورزش کردن، "ورزنده" به معنی ورزشکار و "ورزیده" به معنی تمرین کرده و نیرومند به لحاظ کاری که تمرین شده میباشد (فرهنگ معین، ۱۳۶۴). مهارت های زندگی: سازمان بهداشت جهانی مهارتهای زندگی را این گونه تعریف می کند: مهارتهایی هستند که برای افزایش توانایی روانی واجتماعی به افراد آموزش داده می شوند و فرد را قادر می سازند که به طور موثر با مقتضیات و چالش های زندگی روبرو شود (نوری، محمد خانی، ۱۳۷۹). مهارت های اجتماعی: ماتسون و همکاران مهارتهای اجتماعی را به عنوان رفتارهای قابل مشاهده و قابل اندازه گیری تعریف کردند که استقلال، قابلیت پذیرش و کیفیت زندگی را بهبود می بخشند. این مهارتها برای سازش یا فتگی و کارکرد بهنجار مهم هستند و نارسایی در مهارتهای اجتماعی به طور نزدیکی با اختلالات روانی و مشکلات رفتاری مرتبط هستند (ماتسون و همکاران، ۲۰۱۰). قلمرو موضوعی بررسی رابطه فعالیت های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی و مهارتهای زندگی واجتماعی دانش آموزان مدارس متوسطه استان کهگیلویه و بویراحمد می باشد در بازه زمانی شش ماهه از ابان ۹۷ لغایت اردیبهشت ۹۸ می باشد.

ادبیات و پیشینه تحقیق

مرور هدف گذاری نظام آموزشی، توجه مخاطب را به خروجی این نظام در سایه ی آموزش و پرورش مقاومتی جلب می کند. به عبارتی آموزش و پرورش مقاومتی، آموزش و پرورش است که خروجی آن شهروندانی هستند که به تولید علم و بومی کردن دانش موجود اقدام کنند یعنی افرادی که تولید کننده ی علم، نوآور، مسئله گشا، کارآمد و آماده ی به عهده گرفتن مسئولیت های اجتماعی هستند (شریفیان، ۱۳۹۳). آموزش و پرورش مقاومتی، با بهره گیری از یافته های علوم تربیتی (به ویژه یافته ها و تجربه های علمی و بومی)، برقراری همسویی بین عناصر برنامه های درسی و برقراری تطابق و هماهنگی بین برنامه های درسی قصد، ادراک و اجرا شده عملی می شود. لذا وجود فاصله و ناهماهنگی بین این سه، عاملی است که در تحقق نیافتن هدف های آموزشی و پرورشی تاثیر بسزایی دارد (شکوهیان و پورشافی، ۱۳۹۵). در بررسی عوامل به وجود آورنده ی ناهماهنگی مذکور بین این سه برنامه با مسئله «چند فرهنگی» روبرو می شویم. اصطلاح چند فرهنگی مفهومی است که در سال های اخیر مورد تاکید تعلیم و تربیت و به خصوص جامعه شناسی آموزش و پرورش قرار گرفته است. منظور از چند فرهنگی این است که به زعم گسترش ارتباطات بین کشورها و حرکت آنها به سوی نظامی جهانی یا حداقل منطقه ای، مسئله اقوام و ملیت ها و تفاوت های فرهنگی بین آنها همچنان اهمیت خاصی دارد. در واقع جهانی شدن نباید صرفا در راستای یکسان سازی فرهنگی در تمام ابعاد صورت بگیرد بلکه باید در جهت احترام به فرهنگ ها و شناسایی مشابهت های فرهنگی و نه به قیمت هویت زدایی یک جامعه، تعریف شود و صورت پذیرد (خیرالهی، ۱۳۹۴). قرآن وحی نامی اعجاز آمیز الهی است که به زبان عربی به عین الفاظ توسط فرشته وحی جبرئیل از (صلی الله علیه و آله) جانب خداوند و از لوح محفوظ بر قلب و زبان پیامبر هم اجمالا یک باره و هم تفصیلا، در مدت ۲۳ سال نازل شده است. چنان چه از این گفتار برمی آید میان علمای اسلام و اسلام شناسان در ریشه و معنای قرآن اختلاف وجود دارد اما آن چه که مسلم است واژه ی قرآن، علم مشخص است که به همین کتاب الهی اطلاق می شود (دانشی، ۱۳۸۱). با مروری بر سیرهی عالمان دینی پی می بریم که آن تن ها نه ها به آداب ظاهری انس با قرآن بها میدادند، بلکه در سیره علمی و عملی خود نیز آیات قرآن را سرمشق قرار میدادند.

اصول کلی مؤثر در انس با قرآن در مدارس

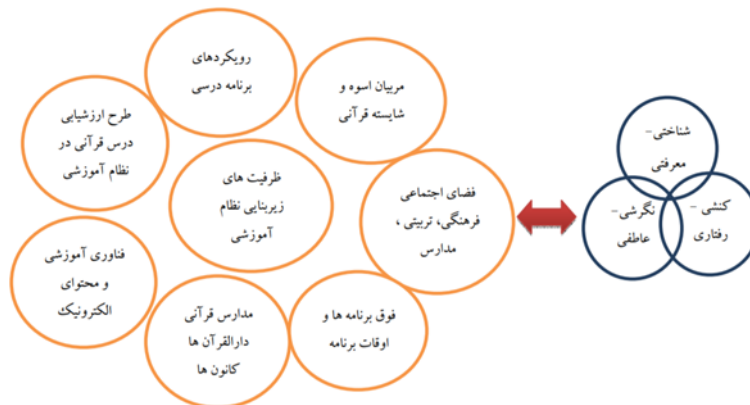
لازم است به برخی از اصول کلی مؤثر در انس با قرآن که همواره باید مد نظر مربیان قرار گیرد، اشاره کرد که اهم این اصول عبارتند از:

۱. باید کودکان و نوجوانان، قرآن را کتابی محترم و مقدس بشناسند، به این منظور باید الگوهای رفتاری احترام به قرآن را به آنان تعلیم داد؛ مانند اینکه به آنان توصیه کرد تا در کنار قرآن، نظیف و با وضو باشند و به احترام قرآن قیام کنند و هنگام خواندن آیات و سوره ها سکوت کنند و به ترجمه آیات توجه کنند و در پایان تلاوت قرآن، صلوات بفرستند و به قرآن دروغ نیندند.
۲. معارف قرآنی را باید به تدریج با و ادبیات کودکانه برای کودکان و نوجوانان بیان کرد و شایسته است در که ی مرحله اول از طریق قصه های کوتاه قرآنی این را کار شروع کرد و بر اساس برنامه و طرحی مدون، را آن پیگیری کرد.
۳. اصوات و زیبا دل نشین قرآنی را برای کودکان و نوجوانان بر اساس یک ی برنامه زمانبندی شده و در ساعات مناسب که موجب جذب و تأثیر در روح و روان ها آن شود، پخش نمود.
۴. قرآن را باید به کودکان و نوجوانان نه تنها به عنوان کتاب مقدس برای تلاوت بلکه به عنوان کتاب زندگی، آموزش و داد بنابراین با بهره گیری از تمثیل های قرآنی، قصص کوتاه و آیات قصار باید قرآن را سرمشق، رهبر و برنامه مطمئن برای یک زندگی خوب و پرنشاط معرفی کرد و ی زمینه عملیاتی شدن این با را ها برنامه کودکان و نوجوانان در محیط منزل و مدرسه تمرین و تکرار کرد.
۵. آنچه شایسته است در ی زمینه تعلیم و تربیت قرآنی کودکان و نوجوانان مورد توجه قرار گیرد، این است که این ها آموزش به گونه ای باشد که کودکان و نوجوانان را وادار به تفکر در ها پیام و موضوعات کند، نه آنکه باعث شود مطالب و معارف را بی پایه و گذرا بپذیرند. پس در طرح ها قصه و داستانهای قرآنی نباید تنها یک قصه گو بود، بلکه باید نکات و فزازهایی از آن را به صورت تطبیقی با شرایط روز، به عنوان برنامه زندگی مورد بحث و بررسی قرارداد تا کودکان و نوجوانان به تدریج ها آن را در صحنه زندگی خود تجربه کنند (اخوت، ۱۳۹۰).

راهبردها و راهکارهای گسترش فرهنگ انس دانش آموزان با قرآن کریم در مدارس

واضح است که نظام آموزشی به عنوان بزرگترین نهادی که در جامعه با جمعیت بزرگی از خانواده ها، دانش آموزان، فرهنگیان، نهادهای محیطی و سایر اقدار جامعه در ارتباط است در زمینه فرهنگ سازی برای ترویج فضای قرآنی نیازمند مطالعه علمی و تدوین راهکارهای مطلوب و متناسب به منظور توجه به تربیت قرآنی و گسترش انس با قرآن در میان دانش آموزان است. ولی در خصوص یکی از آسیب های موجود در فرآیند تربیت دینی فراگیران در نظام آموزشی، میتوان گفت که اغلب یک نگرش توصیفی مبتنی بر بدیهی انگاری، موعظه اخلاقی و القائات انبوه در برنامه ریزی و تولید محتوای حاکم بوده، درحالیکه با عنایت به شرایط سنی حساس و خصوصیات رشدی و فکری جستجوگرانه در

دوره نوجوانی و جوانی، باید نوعی نگرش مبتنی بر تحکیم پایه های شناختی و معرفتی، ایجاد علاقه و نگرش مثبت و سپس هدایت و تشویق به ها فعالیت و رفتارهای عملی در ابعاد مختلف تربیت دینی در نظر گرفته شود. در ابتدا لازم است نسبت به ظرفیتهای نظام آموزشی در پرداختن به ترویج و تقویت زمینه های انس با قرآن کریم و آراستن فضای تربیتی مدارس بر اساس فضای معنویت قرآنی، که چنین ظرفیتهایی به عنوان خاستگاه راهبردهای عملی و الگوی تربیتی در حیطه های سه گانه در بخشهای مختلف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و تحت عناوینی از: کلیات، چشم انداز، رسالت و مأموریت، گزاره های ارزشی، اهداف کلان، اهداف عملیاتی و راهکارهای عملیاتی ذیل ها آن و همچنین در جهت گیریهای سند برنامه درسی ملی آمده، اشاره گردد.

نمودار شماره ی ۱-۱- ظرفیت های زیر بنایی نظام آموزشی در تقویت فرهنگ قرآنی و ترویج انس با قرآن کریم

با توجه به شکل بالا مشخص است که نظام آموزشی بهعنوان نظام تربیت رسمی در حوزه آموزش عمومی و فرهنگسازی در جامعه در کنار سایر نهادهای مؤثر از جمله خانواده، رسانه، مسجد و... از برخی ظرفیتهای اساسی در حوزه های گوناگون برنامه های آموزشی و درسی، ارزشیابی، فناوری، منابع انسانی، ساختاری فضاهای تربیتی و... برخوردار است که با اعمال برخی اصلاحات بنیادی و تغییر جهت ها گیری و رویکردهای موجود میتواند فرآیند تربیت دینی و قرآنی و به ویژه پیشبرد عملی طرح های قرآنی و انس دانش آموزان با قرآن کریم در مدارس را تحت تأثیر قرار داده و منشأ تحول بنیادی در تعلیم و تربیت مبتنی بر قرآن کریم در جامعه گردد. خوشبختانه چنین جهت گیریهایی در قالب سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و اهداف، اصول، چشمانداز و فلسفه تربیتی ناشی از آن در مسیر تربیت دینی مبتنی بر آموزه های الهی و قرآنی، توسعه فرهنگ قرآنی و فرهنگ انتظار در جامعه نهادینه و عرضه شده است. به طوری که در فصل دوم سند با عنوان « بیانیه ارزش ها» چنین آمده است:

گزاره های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عبارت اند از:

۱. آموزه های قرآن کریم، نقش معنوی، اسوه ای، هدایتی و تربیتی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) و ائمه ی معصومین (علیه السلام) به ویژه امام زمان (عجل الله فرجه) و ولایت مداری در تمام ها ساحت برای ی تحقق جامعه عدل جهانی (جامعه ی مهدوی) ...

۲. فرآیند تعلیم و تربیت در تمام ها ساحت شامل تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، اجتماعی و سیاسی و... منطبق بر نظام و معیار اسلامی مبانی و ارزشهای برگرفته از قرآن کریم، سنت حضرات معصومین (علیهم السلام) و عقل که تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در آن محوریت دارد. همچنین در فصل هفتم سند تحت عنوان « هدفهای عملیاتی و راهکارها» در راهکار عملیاتی ذیل هدف عملیاتی اول چنین توصیف شده است: « توسعه فرهنگ اقامه نماز و اهتمام به برپایی نماز جماعت در مدرسه و تقویت انس با قرآن در دانش آموزان و توسعه فرهنگ و سواد قرآنی با اصلاح برنامه ها و توانمندسازی معلمان در راستای تقویت مهارت روخوانی و روا نخوانی در دوره ابتدایی، آشنایی با مفاهیم کلیدی قرآن در دوره متوسطه اول و آموزش معارف قرآنی در متوسطه دوم براساس منشور ی توسعه فرهنگ قرآنی (شورای عالی آموزش و پرورش، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰)

با توجه به اینکه در کشورمان، در خصوص انس با اهل بیت فرهنگ سازی خوبی انجام شده است و با عنایت به اینکه قرآن و عترت به عنوان دو امانت الهی در بین مسلمانان به ودیعه گذاشته شده است، شایسته است از این انس، جهت تقویت میزان انس مردم با قرآن استفاده شود. جهت اجرایی شدن این موضوع یم توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱. تشکیل هیأتهای قرآن و عترت به جای تشکیل هیأتهای جداگانه قرآن و عترت
۲. استفاده بهینه از ظرفیت حسینییه ها، جهت آموزش امور مربوط به قرآن و عترت

۳. بیان سیره قرآنی معصومین جهت ترویج انس با قرآن کریم

۴. توسعه فعالیتهای قرآنی در ماه های محرم و صفر

مسلمانان برخی کشورهای جهان، از جمله مصر، تانزانیا و پاکستان، به استماع و قرائت قرآن کریم انس زیادی دارند به. عنوان مثال، در برنامه تلاوت قاریان پاکستان، شاهد هجوم سیل علاقه مندان به سوی محل اجرای برنامه های قرائت قرآن کریم هستیم. تلاوت قاریان قرآن کریم در مساجد پاکستان، جزء بهترین خاطرات قرآنی ها آن محسوب میگردد به و گفته یکی از مسئولین سفارت جمهوری اسلامی ایران در پاکستان، هیچ هنری در پاکستان، جایگاه قرائت و حفظ قرآن کریم را ندارد. هنگام ورود قاریان و حافظان به مساجد، مردم بر گردن ها آن دسته گل میآویزند و هنگام تلاوت، ضمن تشویق فراوان، اکثراً متأثر از آیات الهی میگرددند.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی است و از لحاظ روش در زمره ی تحقیقات توصیفی از نوع همبستگی قرار دارد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش آموزان مقطع متوسطه اول و دوم استان در مقاطع سه گانه در سال ۹۸-۹۷ می باشد. نمونه آماری با توجه به حجم جامعه آماری با استفاده از جدول مورگان، ۳۷۵ دانش آموز مقطع متوسطه با استفاده از روش نمونه گیری خوشه ای انتخاب شد.

ابزار جمع آوری داده ها

گردآوری اطلاعات به شکل اسنادی و میدانی به صورت زیر بوده است:

الف) برای فصل های اول و دوم و بخشی از سوم و بخشی از فصل پنجم از بررسی اسناد و مدارک (کتاب، مقالات، پایان نامه ها، مجلات و...) اعم از فارسی و انگلیسی استفاده شده است.

ب) سایر بخش ها مثل اکثر قسمت های فصل های سوم، چهارم و پنجم با استفاده از روش پژوهشی پیمایشی و از طریق پرسش نامه و برای جمع آوری اطلاعات و داده ها از پرسش نامه کتبی استفاده گردید. پرسش نامه حاوی تعدادی سوال درباره متغیرهای مورد سنجش از جامعه مورد مطالعه است. این سوالات با استفاده از تکنیک های خاص و نیز مقیاس ها به گونه ای ساخته می شود که بتوان اطلاعات مورد نظر را از جامعه یا نمونه مورد مطالعه گردآوری کرد. این سوال ها که هر یک درباره یکی از ابعاد یا متغیرهای موضوع مورد مطالعه است باید به گونه ای طراحی و ساخته شود که آنچه را به عنوان پاسخ از پاسخگویان عضو جامعه و نمونه طلب می نماید مشخص سازد. اگر محقق بر طره سوالات پرسش نامه بر این اصل تأکید داشته باشد یقیناً پرسش نامه از روایی لازم برخوردار خواهد شد و از درج سوالات بی ارتباط یا سوالات اضافی که جز اتلاف وقت و امکانات و آشفتگی در کار تحقیق نتیجه ای ندارد، خودداری خواهد گردید.

ج) در این پژوهش از سه پرسش نامه برای جمع آوری اطلاعات استفاده شده است که عبارتند از:

۱- پرسشنامه مهارت زندگی توسط ساعتچی و همکاران (۱۳۸۹) ساخته شد. این پرسشنامه شامل ۲۰ گویه می باشد که بر مبنای طیف پنج تایی لیکرت «خیلی زیاد»، «زیاد»، «تاحدی»، «کم» و «خیلی کم» تنظیم گردیده است.

۲- مهارت اجتماعی دانش آموزان توسط گرشام و البوت در سال (۱۹۹۰) طراحی شده است. این پرسشنامه در ایران، توسط اسلامی و همکاران (۱۳۹۳) بر روی دانش آموزان اعتباریابی شده است. این پرسشنامه دارای ۲۷ سوال و ۴ مولفه خودکنترلی، همدلی، ابراز وجود و همکاری می باشد و بر اساس طیف سه گزینه ای لیکرت با سوالاتی مانند (برای والدینم کارهای خوبی انجام می دهم، مثل کمک کردن در کارهای خانه بدون اینکه از من بخواهند) به سنجش مهارت های اجتماعی دانش آموزان می پردازد.

۳- پرسشنامه مشارکت دانش آموزان در فعالیت: این پرسشنامه توسط توسلی و همکاران (۱۳۹۱) ساخته شده و شامل ۲۰ گویه می باشد که در یک طیف لیکرت پنج درجه ای از خیلی کم تا خیلی زیاد (نمره ۱ تا ۵) نمره گذاری می شود. این پرسشنامه دارای چهار زیر مقیاس می باشد که در جدول مشاهده می شوند

روایی و پایایی ابزار سنجش

الف) تعیین اعتبار (روایی) پرسشنامه

مفهوم اعتبار به این پرسش پاسخ می دهد که ابزار اندازه گیری تا چه حد خصیصه مورد نظر را می سنجد بدون آگاهی از اعتبار ابزار اندازه گیری نمی توان به دقت داده های حاصل از آن اطمینان داشت. برای تعیین اعتبار پرسشنامه روش های متعددی وجود دارد که یکی از این روش ها اعتبار محتوا می باشد. بنابراین اعتبار محتوا، ویژگی ساختاری ابزار اندازه گیری است که همزمان با تدوین آزمون در آن تنیده می شود. اعتبار محتوای یک آزمون معمولاً توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می شود. در این مرحله با انجام تست

خبرگان، مشورت با اساتید محترم راهنما و مشاور و همچنین نظرات افراد متخصص در زمینه مورد مطالعه در طراحی پرسشنامه اعمال شده و اصلاحات لازم بعمل آمده و بدین ترتیب اطمینان حاصل گردید که پرسشنامه همان خصیصه مورد نظر محقق را می‌سند.

ب) تعیین پایایی (قابلیت اعتماد) پرسشنامه ها

قابلیت اعتماد یا پایایی یکی از ویژگیهای فنی ابزار اندازه‌گیری است. مفهوم یاد شده با این امر سر و کار دارد که ابزار اندازه‌گیری در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج یکسانی به دست می‌دهد. در این تحقیق به منظور تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده گردیده است. این روش برای محاسبه هم‌انگهی درونی ابزار اندازه‌گیری که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند به کار می‌رود. برای محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ابتدا باید واریانس نمره‌های هر زیرمجموعه سوال‌های پرسشنامه و واریانس کل را محاسبه کرد. سپس با استفاده از فرمول زیر مقدار ضریب آلفا را محاسبه می‌کنیم.

داده‌های این پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل خواهند شد. در سطح توصیفی شاخص‌های توصیفی (گرایش مرکزی و پراکندگی) و در سطح استنباطی جهت پاسخ به فرضیات پژوهش از *t-test*، ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر استفاده شد. همچنین داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۴ تجزیه و تحلیل شد.

نتیجه گیری و پیشنهادات

با توجه به نتایج از بین تعداد کل ۳۷۵ نفر پاسخگو، ۱۷۴ نفر از آنان پسر و ۲۰۱ نفر از آنان دختر می‌باشد؛ بنابراین فراوانی آزمودنی‌های زن بیشتر از آزمودنی‌های مرد است. با توجه نتایج از بین تعداد کل ۳۷۵ نفر پاسخگو، ۱۲۱ نفر از آنان ۱۶ سال و پایین‌تر، ۱۵۳ نفر در سن ۱۷ سال، ۱۰۱ نفر در سن ۱۸ سال و بالاتر قرار گرفته‌اند.

آزمون فرضیه اصلی:

بین فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی در مدارس متوسطه استان ک.ب با کسب مهارت‌های زندگی و اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد. با توجه به نتایج در سطح خطای ۰/۰۱ سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۱ می‌باشد بنابراین H_0 رد می‌شود و H_1 پذیرفته می‌شود؛ بنابراین بین فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی با کسب مهارت‌های زندگی و اجتماعی رابطه وجود دارد. ($0/01 > \text{سطح معنی داری}$) و شدت این رابطه برابر با ۰/۵۸۴ بوده که بیانگر رابطه مستقیم فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی با کسب مهارت‌های زندگی و اجتماعی می‌باشد. علاوه بر این میزان ضریب تعیین برابر ۰/۳۴۱ می‌باشد که ضریب تعیین نشان می‌دهد که در حدود ۳۴ درصد از مهارت‌های زندگی و اجتماعی را می‌توان از طریق فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی پیش بینی کرد؛ ($P < 0.001$). از آنجایی که میزان F مشاهده شده در سطح ۰/۰۱ معنادار است ($F=36.640, P < 0.001$)؛ بنابراین فعالیت‌های قرآنی، فرهنگی، هنری و ورزشی، قادر به پیش بینی مهارت‌های زندگی و اجتماعی می‌باشد. در تبیین این یافته می‌توان گفت مهارت‌های زندگی و اجتماعی سبب میشود که دانش آموزان شایستگی‌های خود را افزایش دهند و در جامعه و گروه همسالان موقعیت شایسته‌ای بدست آورده، و تعاملی مثبت در روابط خود با همسالان، جامعه و معلمان داشته باشند و دامنه‌ای از رفتارهای مقبول را از خود نشان دهند. برای ارزیابی میزان اثربخشی هر فعالیت و برنامه‌ای، محصول نهایی یا برونداد آن را بررسی میکنند. حساسیت تعلیم و تربیت از یک سو و پیچیدگی جهان امروز از سوی دیگر مدیران و معلمان آگاهی را طلب میکند تا زمینه‌ی رشد جمعی را فراهم نمایند. امروزه تمرکز آموزش به جای ارایه‌ی برنامه‌های آموزشی یا مدیریت رفتار کلاسی، به پرورش دانش آموزان با انگیزه و راهبردی تغییر کرده است. پاریس و وینگوگرا (۲۰۱۲) در پژوهشی بیان می‌دارند، دانش آموزانی که از مهارت‌های زندگی و اجتماعی بالا برخوردار باشند، روابط قوی و مستحکمی با دانش آموزان دیگر و مجموعه کلاس برقرار کرده و به احتمال زیاد، سطح بالایی از سازگاری اجتماعی را از خود بروز خواهند داد؛ این دانش آموزان با رفتار مثبتتری نمایان شده و این امر موجب می‌شود محدودیتها و تواناییهای خود را به شیوه صحیح تری ارزیابی، درک و پذیرش کنند، و با برطرف کردن ضعفها و تقویت تواناییها در مدرسه و یادگیری مطالب درسی عملکرد بهتری از خود نشان می‌دهند و در کلاس با برقرار کردن ارتباط دیداری و شنیداری مناسب به فهم بیشتر مطالب نائل گردند، و در امتحانات و عملکرد تحصیلی رتبه بهتری از خود نشان دهند.

آزمون فرضیه فرعی اول:

بین فعالیت‌های قرآنی و مهارت‌های زندگی و اجتماعی دانش آموزان مدارس متوسطه استان کهگیلویه و بویراحمد رابطه معنادار وجود دارد. بین فعالیت‌های قرآنی در مدارس متوسطه استان ک.ب با کسب مهارت‌های زندگی و اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.

با توجه به نتایج در سطح خطای ۰/۰۱ سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۱ می‌باشد بنابراین H0 رد می‌شود و H1 پذیرفته می‌شود؛ بنابراین بین فعالیت‌های قرآنی با کسب مهارت‌های زندگی و اجتماعی رابطه وجود دارد. (۰/۰۱ > سطح معنی داری) و شدت این رابطه برابر با ۰/۵۷۲ بوده که بیانگر رابطه مستقیم فعالیت‌های قرآنی با کسب مهارت‌های زندگی و اجتماعی می‌باشد. میزان تبیین کنندگی برابر با ۰/۳۲۷ به دست آمد؛ به این معنا که تقریباً ۳۳ درصد از واریانس مهارت زندگی و اجتماعی از طریق فعالیت قرآنی، قابل تبیین است (P<0.001). از آنجایی که میزان F مشاهده شده در سطح ۰/۰۰۱ معنادار است (F=19.247, P<0.001)؛ بنابراین فعالیت قرآنی، قادر به پیش بینی مهارت‌های زندگی و اجتماعی می‌باشد. یافته‌های این پژوهش با نتایج ادری و همکاران (۱۳۹۶)، شریفی نسب (۱۳۹۵)، فروزانفر (۱۳۹۵) پور دهاقانی و همکاران (۱۳۹۰)، ثانی و همکاران (۱۳۹۰)، هاردی (۲۰۱۵)، احمر (۲۰۱۱)، چنگ (۲۰۱۴) همسو و هم راستا می‌باشد.

- نهضتی بزرگ، امروزه در آموزش و پرورش شایسته است که مدنظر باشد. نویسندگان کتب درسی دامن به همت کمر زده و قلم به‌دست گرفته و آرزوی عاشقان قرآن را برآوردند و در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی فرهنگی وقت صرف نمایند تا معلوم شود که این کتاب سرچشمه همه چیز است از عرفان و فلسفه تا ادب و سیاست.

- معلمان از هر موقعیت مناسب ضمن اشاره به معارف و آموزه های اخلاقی، به آیات قرآن استناد نمایند.
- مربیان امر احساس بچه ها را ی درباره تلاوت ی روزانه قرآن موضوع انشاء کلاسی یا مسابقه در مدرسه و منطقه قرار دهید.
- در جلسات آموزش خانواده به موضوع اهمیت انس روزانه دانش آموزان با قرآن تأکید کنند.
- حکایات شیرین، لطیفه ها و سرگرمی های مناسب در زمینه مهارت های زندگی درباره قرآن کریم ارائه دهند.
- در قالب ویژه نامه به ارائه رهنمودهای لازم برای دانش آموزان و اولیای آنان بپردازند و دانش آموزانی را که انس روزانه با قرآن دارند را معرفی کنند .

- برخی از آثار و اسرار تلاوت قرآن را به زبان کوتاه برای دانش آموزان بیان کنند.

در طراحی و اجرای فعالیت ها و محتوای برنامه درسی جدید هنر با توجه به نیاز های اساسی و کنونی دانش آموزان در کسب مهارت‌های زندگی و اجتماعی (عاطفی، اجتماعی، شناختی، روانی - حرکتی و زیبایی شناختی) و ضرورت های آینده آنان به گونه ای جالب و جذاب بازنگرگی مداوم صورت پذیرد.

- بخشی از ساعات پرورشی، شامل فعالیت هنری و پرورش استعدادهای دانش آموزان در رشته های مختلف هنری مانند نمایش، موسیقی و همچنین جنبه های اجتماعی و فعالیت های خارج از کلاس و نظایر آن است. با توجه به فعالیت های یاد شده می توان با راه اندازی کارگاه هنر توانایی دانش آموزان را متناسب با رویکرد کسب مهارت‌های زندگی و اجتماعی تقویت کرد.

- تربیت نیروی انسانی متخصص در زمینه هنر از طریق دوره های آموزش ضمن خدمت در زمینه مهارت های زندگی .
- به کارگیری فارغ التحصیلان دانشگاه ها در رشته هنر با اولویت در مقطع متوسطه برای تربیت دانش آموزان در کسب مهارت‌های زندگی و اجتماعی

- پیشنهاد میشود؛ سازمانهای مختلف مرتبط با حوزه امور اجتماعی و انتظامی از این پتانسیل و توانایی جهت رعایت کردن قوانین، احترام به حقوق دیگران، افزایش از خودگذشتگی، انجام وظایف و تکالیف و... بیشتر بهره ببرند.

- خانواده ها نسبت به تشویق فرزندان خود برای انجام فعالیت های ورزشی فرهنگ سازی را در درون خانواده آغاز نمایند.
- پیشنهاد می شود خانواده ها وقت بیشتری را برای ایجاد انگیزه در فرزندان خود برای انجام فعالیت های ورزشی اختصاص دهند و همزمان تالش نمایند، امکانات را مطابق با نیازها و علایق فرزندان خود فراهم آورند

- مطالعه برنامه درسی کسب شده و برنامه درسی طراحی شده ی مهارت‌های اجتماعی در کتاب‌های مهارت‌های زندگی و مطالعات اجتماعی دروه متوسطه

- تاثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر مهارت‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان مقطع متوسطه

منابع و مراجع

- [۱] باقری، منصور (۱۳۸۰). نقش آموزش مهارت‌های زندگی بر دانش و نگرش نسبت به مواد مخدر و عزت نفس دانش آموزان، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- [۲] بندورا، آلبرت (۱۹۷۷). نظریه یادگیری اجتماعی. ترجمه فرهاد ماهر (۱۳۸۱). تهران: انتشارات راهگشا.
- [۳] بوالقی، محمدعلی (۱۳۹۳). اثر بخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر کیفیت زندگی کارکنان اداری مرد اداره کل آموزش و پرورش (ستاد) استان سیستان و بلوچستان، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- [۴] به پژوه، احمد. سلیمانی، منصور. افروز، غالمعلی و لواسانی، غالمعلی. (۱۳۸۸). تأثیر آموزش بهاری، فرشاد (۱۳۹۰). مبانی امید. امید درمانی. تهران: دانژه.
- [۵] تقم هندی، بن علی حسام، کنز العمال، بیروت، الرساله، ۱۴۰۵ ق.
- [۶] ثانی، ح، جلایری، ز، رضوانی، م. (۱۳۹۰). بومی سازی برنامه های درسی تحولی در نظام آموزشی ایران. همایش ملی تحول بنیادین در نظام برنامه درسی ایران.
- [۷] جعفری، د، ظریف باقری، س. (۱۳۹۵). بومی سازی فناوری های نوین آموزشی در مدارس فردا، دومین کنفرانس بین المللی علوم انسانی با رویکرد بومی - اسلامی و با تاکید بر پژوهش های نوین، بهشهر
- [۸] حسن زاده آملی، حسن، نامه ها و برنامه ها، فصلنامه کوثر، شماره ۳۶، سال دهم، بهار ۱۳۸۵ ش
- [۹] حسینی، سید ابوالقاسم (۱۳۷۸). مفاهیم و اهداف مهارت‌های زندگی بر سلامت روان. فصلنامه علمی پژوهشی اصول بهداشت روانی، سال اول، شماره اول.
- [۱۰] خسروی، حسین، (۱۳۹۲). (بررسی رابطه بین نقش رسانه‌های صوتی و تصویری صداوسیما مرکز استان آذربایجان غربی و ترویج فرهنگ کتابخانه و کتاب‌خوانی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد شهرستان بوکان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
- [۱۱] خوت، محمد رضا، پرورش تفکر قرآنی، قم، انتشارات کتاب فردا، ۱۳۹۰ ش.
- [۱۲] دهقانی، ع، لیاقت دار، م، جعفری، ا. (۱۳۹۰). تحلیلی بر بومی سازی و بین المللی شدن دانشگاهها در عصر جهانی شدن، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره چهارم شماره ۴
- [۱۳] دهقانی، ع، لیاقت دار، ج. (۱۳۹۰). تحلیلی بر بومی سازی و بین المللی شدن برنامه درسی دانشگاهها در عصر جهانی شدن. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره چهارم، شماره ۴، ص ۲۴-۱.
- [۱۴] دهقانی زاده، حسینعلی (۱۳۸۴). بررسی تاثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر مهارت حل مساله و تصمیم گیری بر افزایش خالقیت دانش آموزان. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تربیت معلم
- [۱۵] دهکی، ن. (۱۳۹۴). بررسی هدف در کتب درسی و بومی سازی آنها در خوزستان. دومین کنفرانس ملی روانشناسی و علوم تربیتی.
- [۱۶] رابینز، استفن (۱۳۸۸). مبانی رفتار سازمانی، مترجمان، علی پاریسیان و محمد اعرابی، تهران: انتشارات موسسه مطالعات و مطالعات و پژوهشهای بازرگانی.
- [۱۷] رهبری، بابک (۱۳۸۱). مهارت‌های اجتماعی و ویژگیهای آن. انتشارات سلام
- [۱۸] زکی، م ادیبی، م، یزدخواستی، ب. (۱۳۸۵). اثربخشی سازمانی مدارس آموزش و پرورش شهر اصفهان، ویژه نامه جمعیت و توسعه، دوره بیست و چهارم، شماره سوم
- [۱۹] زیرک، س.ر. (۱۳۹۴). بررسی ماهیت و الگوهای عملی بین المللی سازی تغییر برنامه های درسی بر بومی سازی و بین المللی شدن برنامه درسی آموزش و پرورش و مراکز آموزش عالی در عصر جهانی شدن، کنفرانس ملی پژوهشهای کاربردی در علوم تربیتی و روانشناسی و آسیب های اجتماعی ایران
- [۲۰] ساجدی، سهیلا. (۱۳۸۸). تأثیر مهارت های زندگی بر روابط بین فردی، عزت نفس و ابزار وجود دختران نابینا، مجله دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی دانشگاه آزاد خورسگان، شماره ۳۹،
- [۲۱] ستوده، امیررضا، پاپهپای آفتاب، تهران، پنجره، ۱۳۸۱ ش
- [۲۲] سرمد، زهره، حجازی، الهه و عباس بازرگان (۱۳۹۰). روش تحقیق در علوم رفتاری، انتشارات آگاه.
- [۲۳] سروش، عبدالکریم، اوصاف پارسایان، قم، مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت (ع) (لیهم السلام)، ۱۳۸۸ ش.

- [۲۵] شریفی نسب، ص. (۱۳۹۵). ضرورت و تیوری های بومی سازی برنامه درسی، دومین کنفرانس بین المللی علوم انسانی با رویکرد بومی - اسلامی و با تاکید بر پژوهش های نوین، بهشهر، شرکت علمی پژوهشی باران اندیشه،
- [۲۶] شکوهیان، ف، پورشافعی، ه. (۱۳۹۵). برنامه درسی روئیدنی؛ پاسخی به چگونگی بومی سازی موفق، اولین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی و مطالعات اجتماعی ایران
- [۲۷] طبرسی، بن فضل حسن، مجمعالیبیان، بیروت، مکتبهالحیاه، ۱۳۰۲. ق.
- [۲۸] فروزانفر، ف. (۱۳۹۵). جهانی شدن یا بومی ماندن برنامه درسی در ایران، نخستین همایش ملی برنامه ریزی و تحول نظام آموزشی، قم، دانشگاه پیام نور استان قم
- [۲۹] نادری، م، نصر اصفهانی، ا.ر. (۱۳۹۶). بررسی روند بومی سازی برنامه درسی دانشگاه ها، سومین همایش ملی پژوهش های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران
- [30] Ahamer, G. (2011). How Technologies Can Localize Learners in Multicultural Space: A Newly Developed "Global Studies" Curriculum, *International Journal of Technology and Educational Marketing (IJTEM)*. 1(2), 1-24
- [31] Cheng, Y. C. (2004), "Fostering local knowledge and human development in globalization of education", *International Journal of Educational Management*, 18 (1), pp. 7-24.
- [32] De Bildt A, Serra M, Luteijn E, Kraijer D, Sytema S, Minderaa R.(2005). Social skills in children with intellectual disabilities with and without autism. *Journal of Intellectual Disability Research*.;49(5):317-28
- [33] De Graaf, I. Speetjens, P. Smit, F. de Wolff, M. Tavecchio, L. (2013). Effectiveness of the triple p positive parenting program on behavioral problems in children a meta-analysis. *Behavior Modification*, 32(5), 714-735.
- [34] Dhorsan, A and Chachualo, A. (2008). "The Local Curriculum in Mozambique: The Santa Rita Community School in Xinavane." *Prospects*, Vol. 38, 2008. Pp. 199-213.
- [35] Diefendorff JM, Richard EM, Yang, J. (2008). Linking emotion regulation strategies to affective events and negative emotions at work. *Journal Vacate Behavior*, 73(20), 498-508.
- [36] Hardy, I. (2015). Curriculum reform as contested: An analysis of curriculum policy enactment in Queensland, Australia, *International Journal of Educational Research*, Volume 74, 2015, Pages 70-81
- [37] Salehi, A. Baghban, I. Bahrami, F. Ahmadi, S.(2012). The impact of education emotion regulation process model based on dialectical behavior therapy on symptoms of grass and emotional problems. *Journal of Medical Biotechnology*, Volume 14, Number 2.(Persian